

Kanttekeningen en berichten

W. WEGNER

Een Frankenthaler tekening

Een tekening in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam stelt een elegant heer met bontmantel en hoed voor¹. Op de achterzijde van de tekening bevindt zich een onvolledig opschrift in het Duits:

den brieff sal man
bey den Ersamen und
men . . . Johan Goltz
. . . maeler inder
. . . straesz zo
. . . Franckendal.

Wie was Johan Goltz? Ik dank aan de heer Stadtoberinspektor Ennemoser te Frankenthal (Palts) de verwijzing naar een artikel van prof. dr. J. Hildenbrand², die de onvoldoende informatie van Plietzsch in Thieme-Becker aanvult met enige konkrete aanwijzingen. Hildenbrand vond Johann Boldts of Goldts vermeld in de lijsten van de turkenbelastingen, die aan Plietzsch onbekend waren gebleven. Volgens de lijst van de turkenbelasting behoort Boldts of Goldts tot de vier in 1584 in Frankenthal woonachtige schilders. *Van Johann Boldts of Goldts (1584), Goltz, Golzius, zijn tot nu toe geen schilderijen bekend. Hij was een arme glasschilder, want hij betaalt geen turkenbelasting. Wij konden over hem niets naders te weten komen. Boldts of Goldts behoorde in ieder geval tot de Nederlandse glazenierschool. Een glasschilder Johann Glozius komt omstreeks 1550 voor.*

Het briefadres van de Amsterdamse tekening doet veronderstellen, dat de kunstenaar of wel lang geleefd heeft of dat hij een oude brief heeft gebruikt. Maar dit laatste is niet mogelijk op grond van het watermerk van het papier. Bovendien is de voorgestelde kennelijk een persoonlijkheid uit de omgeving van keurvorst Frederik V van de Palts, die in 1613 met zijn vrouw Elizabeth Stuart in Frankenthal zijn glansrijke intocht hield³. Hij kon in het Kurpfälzisches Museum in Heidelberg niet geïdentificeerd worden. Het adres bewijst niet, dat Goltz de kunstenaar is, maar de tekening wordt er duidelijk door gelokaliseerd. Deze kan nu met de z.g. 'School van Frankenthal' in verband gebracht worden, waarin de Nederlanders zo'n grote rol speelden.

Er zij hier ook gewezen op een groep tekeningen, die tot nu toe slechts onbevredigend met David Vinckboons in verband gebracht kon worden. Met deze hooft- en gezelschapstaferelen is de Amsterdamse tekening verwant⁴. Een schilderij van A. Mirou zoals het boslandschap van 1608 in het Rijksmuseum te Amsterdam⁵, wijst eveneens op thematische en stilistische relaties met deze groep tekeningen. In dit verband verwees F. Lugt bij enkele bladen reeds voorzichtig naar Zuidwestduitsland resp. Frankenthal⁶. Met evenveel voorzichtigheid moet hier de vraag gesteld worden, of deze groep tekeningen niet in Frankenthal, in de omgeving van het destijds zo weelderige en prachtlievende Heidelbergse hof zou kunnen zijn ontstaan.

¹ Inv. nr. 10:3; 231 × 107 mm; met bruine inkt getekend. De mantel is blauw, de mouwen zijn geel gewassen, de hoed is grijs. Watermerk: gekroond wapen met Baselse staf, waaronder de initialen HNM. Dit is het watermerk van Nikolaus Heusler (vgl. W. F. Tschudin, *The ancient paper-mills of Basle and their marks*, Hilversum 1958, p. 58, 64, 65, nr. 8-12, met afb.).

² *Ergänzungen und Berichtigungen zur Geschichte der Frankenthaler Maler*, Monatschrift des Frankenthaler Altertumsvereins 31 (1923), p. 22 e.v.

³ Zie: W. Wegner, *Eine Gruppe von Handzeichnungen Frankenthaler Künstler zur pfälzischen Geschichte des 15. und frühen 17. Jahrhunderts*, Zeitschrift für Waffen- und Kostümkunde 8 (1966), p. 35-42.

⁴ Zie: Halm-Degenhart-Wegner, *Hundert Meisterzeichnungen aus der Staatlichen Graphischen Sammlung München*, München 1958, nr. 62.

⁵ Inv. nr. 1627. Gesigneerd en gedateerd.

⁶ *Jahrb. d. preuss. Kunstsammlungen* 52 (1931), p. 76; D. Vinckeboons, tekeningen in Berlijn, inv. nr. 4176, 12294, 3362: 'deutsch, vielleicht von einem deutschen Maler der Frankenthaler Schule'. De nauwe verwantschap van enkele tekeningen van deze groep met D. Vinckeboons, J. Grimmer e.a. behoeft geen verwondering te wekken, wanneer men de relaties kent van de Frankenthaler schilders met Noord- en Zuidnederland. Zie de inleiding door H. Wellensiek in de catalogus van de tentoonstelling: *Frankenthaler Maler, Mannheim en Frankenthal 1962*, p. 9 e.v. Een vage overeenkomst tussen tekeningen uit deze groep en die van M. Merian kan door kunsttopografische argumenten verklaard worden. Wat de verspreiding van Nederlandse grafiek in Zuidwestduitsland betreft, verwijst de schrijver naar zijn artikel: *Untersuchungen zu Friedrich Brentel*, *Jahrbuch der Staatlichen Kunstsammlungen in Baden-Württemberg* 3 (1966), p. 107-196 (vooral p. 134 en noot 140-141). Verder is het nog niet opgehelderd in hoeverre datgene, wat wij als de persoonlijke stijl van Vinckeboons beschouwen, een voor ons nog niet duidelijke uitwerking heeft gehad. Of heeft die stijl zelf deel uitgemaakt van een bovenpersoonlijke tijdstijl? Wij vinden die stijl o.a. bij Hendrik Danielsz, Herman Doenig of Dünning, Simon Frisius, Hessel Gerritsz, Remigius Hogenberg, Peter Isselburg (naar G. Weyer), E. G. de Saen en P. Serwouters (vgl. Maria Simon, *Claes Jansz. Visscher*, Diss. Freiburg 1958, p. 24 e.v., 28 e.v. over het atelier van Vinckeboons). De schrijver bereidt een uitvoeriger publicatie over deze problemen voor.